

Keywords: China, mass media, transformation policy, propaganda, political communication.

УДК 004:351

Климков І.

І.

ПРОЯВИ ТА ІНТЕНЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Досліджено сучасні механізми політичної участі та вираження громадської думки в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Доведено, що стрімка медіатизація й інформатизація сприяють як поширенню демократії і демократичних засад в політиці загалом, так і видозміні і еволюції демократії як такої. Проаналізовано тenezу і механізми здійснення електронної демократії у розвинених західних країнах й Україні. Проведено моніторинг ефективності електронної демократії крізь призму функціонування електронного урядування, практику розміщення електронних петицій, застосування політичного рекрутування тощо.

Ключові слова: електронна демократія, пряма/непряма форма е-демократії, електронне урядування, електронна петиція, інформаційно-комунікативні технології.

Постіндустріальне суспільство, яке зробило ставку на науково-технічний прогрес, розвиток інтелектуальної власності, актуалізувало питання перегляду постулатів панівної тоді ліберальної демократії, а технологічний прорив, пов'язаний з виникненням і стрімким розвитком нових засобів масової комунікації змінив механізми політичної мобілізації та вираження громадської думки. Тотальна медіатизація всіх сфер життєдіяльності суспільства зумовлює зсув пояснювальної схеми сучасного стану демократії у бік електронної демократії (е-демократії).

Сучасне суспільство інформаційне. Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) є основною ознакою сучасного прогресивного і розвиненого суспільства. За допомогою Інтернет-ресурсів можна здійснювати покупки, заповнювати електронні форми при прийомі на роботу, електронні заявки на отримання послуг від компетентних установ та організацій. Політична сфера життєдіяльності соціуму не стоїть осторонь тотальної комп'ютеризації. Поширення набуває інтернет-рекрутування, коучинг, форуми на різні теми суспільно-політичного життя, електронні петиції, розміщені на сайтах провідних владних політичних інститутів тощо. І варто відмітити, що ці механізми є доволі ефективними. Так, приміром, перший мітинг протесту, який згодом вилився у Революцію Гідності, починався із закликів свідомого і політично активного студентства виходити на страйк проти дій влади. А електронні петиції, які набули останнім часом популярності і в Україні, станом на кінець 2015 р. вже нараховувала в лавах своїх прихильників більше 10 млн. чоловік. Вони можуть означати збір голосів за відставку певного високопосадовця, голосування/ не голосування у парламенті за певний закон, це також своєрідна форма пропаганди за той чи інший спосіб розв'язання суспільно значущої проблеми, лобіювання групових інтересів тощо. Так, через спеціальний розділ веб-сайту Офіційного Інтернет-представництва Президента України petition.president.gov.ua громадянами України було розміщено чимало звернень до президента зі слухними пропозиціями щодо актуальних і гострих для суспільства питань, які отримали необхідну підтримку у 25 000 народних голосів, були прийняті до уваги і частина з яких наразі вже оформились у відповідний закон. Серед таких Е-петицій, зокрема, наступні:

- скасування розмитнення і акцизного податку на імпорт авто;
- збільшення міри покарання державних службовців за хабарництво;
- повне оновлення суддівського корпусу за прикладом патрульної поліції, відкривши прозорий конкурс на кожну посаду судді;
- люстрація прокурорів і суддів і публікація результатів;
- зняття депутатської недоторканності;

- ввести обов'язковість надання гарантій (на два – три роки) за стан доріг від тих, хто бере гроші за їх ремонт;
- надання громадянства іноземцям, які захищали й захищають Україну в зоні бойових дій та ін. [1].

Крім того, електронна демократія – це ще й механізм впливу і взаємоконтролю діяльності громадянського суспільства і держави. Як показує досвід демократичних країн, системна державна підтримка розвитку громадянського суспільства дозволяє залучити додаткові організаційні, фінансові і технічні ресурси для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг, децентралізувати і підвищити якість державного управління та, зрештою, скоротити корупційні ризики і неефективні державні видатки. Взаємодія з громадськістю означає діяльність органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування в процесі формування та реалізації державної політики, здійснення своїх функцій, яка передбачає:

– інформування – односторонні відносини, під час яких орган виконавчої влади надає інформацію громадськості про свої рішення, ініціативи, дії. Ці відносини передбачають надання інформації за ініціативою органу влади, так і надання її на вимогу громадськості (в контексті доступу до публічної інформації);

– консультації – двостороння комунікація, під час якої орган державної влади оприлюднює проекти своїх рішень з метою отримання коментарів, зауважень, пропозицій від громадськості, або проводить консультації з громадськістю відносно ходу реалізації рішень, стратегій, політик, які вже впроваджуються, або впровадження яких завершилося;

– активну участь громадськості у формуванні державної політики – рівень взаємодії, під час якої орган виконавчої влади включає, залучає представників громадськості до робочих груп, експертних рад тощо в процесі вироблення проектів нормативно-правових актів, рішень або політик;

– партнерство – рівень взаємодії, коли орган виконавчої влади та громадськість через свої об'єднання здійснюють взаємний обмін різного роду ресурсами (наприклад, залучення громадських об'єднань до надання певного виду послуг на замовлення органів виконавчої влади, надання громадськими об'єднаннями допомоги в підготовці та проведенні заходів органами виконавчої влади, надання органами виконавчої влади грантів на впровадження ініціатив громадськості тощо) [2].

Таким чином, електронна демократія має два виміри: вузький і широкий. У вузькому значенні е-демократія – це просто гарантія забезпечення і дотримання прав людини засобами інформаційно-комунікативних технологій. Широке ж її розуміння передбачає вплив на масову свідомість і активність, залучення громадян до політичної участі, розвиток громадянського суспільства.

Поняття е-демократія в першу чергу асоціюється з е-урядуванням. Оскільки немає одностайності серед науковців у визначенні цієї категорії, та й е-демократія – поняття багатовимірне, наведемо найвдаліше, на нашу думку, визначення, запропоноване Г. Почепцовим: «електронний уряд – це не просто система надання державою та її органами послуг (у тому числі й відповідної інформації) громадянам на основі їх активної взаємодії за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, а й передусім модернізація самого процесу державного управління відповідно до нових умов суспільного розвитку»³. Критерії створення електронного уряду мають відповідати управлінським пріоритетам ХХІ століття, яким притаманна:

- легітимність;
- роль законів;
- прозорість, відповідальність і чесність.

Грунтуючись на цих критеріях, е-уряд було в різний період часу успішно впроваджено у багатьох країнах світу і на пострадянському просторі в тому числі. Проте варто зазначити, що ефективність їх функціонування у розвинених демократичних державах (США, Канада, Великобританія та ін..) та у недемократичних та напівдемократичних суспільствах (Росія,

Китай) сильно відрізняється, адже на пряму залежить, чи є в країні демократія як така, чи чинна влада за допомогою атрибутів і інструментів е-урядування (е-петиції, форуми, звернення тощо) просто імітує демократизм і маскує авторитаризм.

Загалом, за функціями моделі е-демократії поділяються так:

- перша модель – підтримка інформаційними технологіями прямої демократії;
- друга модель – підтримка технологіями громад;
- третя модель – застосування технологій для оцінки громадської думки;
- четверта модель – використання технологій для обміркованого обговорення політичних реалій [4].

За особливостями застосування розрізняють такі:

– американська модель е-урядування. Діє в США і Канаді. Передбачає: спрощення і здешевлення контактів суспільства із органами влади; налагодження прямого спілкування з державними структурами;

– європейська модель (Західна, Центральна, Східна Європа). Характерні риси – функціонування в умовах дії наддержавних структур: Європарламенту, Єврокомісії, Європейського суду. Обов'язковість виконання рішень цих інституцій країнами-членами ЄС накладає свій відбиток на е-урядування, який полягає у вирівнюванні умов і координації роботи органів влади;

– азіатська модель втілюється в життя, спираючись на особливості управління в країнах Сходу – сувора ієрархія, дотримання корпоративних правил комунікативної поведінки. Ця модель, що запроваджена у Південній Кореї, відзначається, наприклад, широким доступом населення до інформаційних ресурсів, а також запровадженням ІКТ у галузях освіти та культури [5].

Найпростішою непрямою формою електронної демократії є організація голосування через світову мережу. Це спосіб, який вимагає лише чисто технічних рішень, таких як ідентифікація виборця, захищені протоколи даних та моніторинг ходу голосування. Показовим є приклад одного з варіантів подібного голосування, наведений дослідником Стівеном Кліфтом: виборцю надсилається електронною поштою бюлетень (або його аналог). За цим бюлетенем виборець або дзвонить на вказаний у ньому номер (він може бути одноразовим, подібна можливість цифровими протоколами дозволяється), де залишає повідомлення про свій вибір, або ж голосує цим бюлетенем через захищене з'єднання через Інтернет, надсилаючи свій цифровий підпис. Подібний експеримент було проведено у Великій Британії у 2002–2003 рр. парламентською групою з е-демократії. У цьому експерименті брали участь не лише виборча комісія, а й найбільші академічні установи. У двох великих містах – Шеффілді та Сент-Олбансі, відповідно, три та дві виборчі дільниці надали можливість виборцям проголосувати через Інтернет. Із загальної кількості тамтешніх виборців цим правом скористалися, відповідно, 35 і 40%, причому явка підвищилася на 10% порівняно з минулими виборами, що свідчить про те, що ця форма голосування громадянами цілком схвалена, хоча загальну оцінку експерименту дати важко [6].

Якщо говорити про Україну, то процес поширення електронного урядування і електронної демократії такий самий складний, як розбудова діючої, а не на папері демократії. Можна виділити три етапи адаптації переходу до світової практики е-урядування в Україні.

I етап хронологічно охоплює 2000–2001 рр. і мав підготовчий характер: визначалися суто загальні аспекти використання сучасних ІКТ, формувалася необхідна база для розвитку цього напрямку в нашій державі.

II етап (2002–2003 рр.) пов'язаний вже безпосередньо з виробленням механізмів роботи електронного уряду в Україні задля підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліпшення поінформованості громадян щодо діяльності цих органів та активізації зворотного зв'язку між владою і суспільством за допомогою мережі Інтернет. Відлік цього етапу умовно можна вести від постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення у мережі

Інтернет інформації про діяльність органів законодавчої влади» (від 4 січня 2002 р. № 3-2002-п), якою затверджено порядок оприлюднення такої інформації у мережі Інтернет. За час були ухвалені Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» та постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади», які також були спрямовані на забезпечення: обов'язковості створення органами державної влади та органами місцевого самоврядування власних веб-сайтів, оперативного розміщення на них офіційної інформації про діяльність, чітких вимог щодо змістового наповнення веб-сайтів органів влади; створення урядового порталу з метою формування та реалізації стабільної та зрозумілої громадянам економічної та соціальної політики держави. З цією метою були визначені суб'єкти, відповідальні за реалізацію зазначених нормативно-правових актів. Також були визначені завдання органів державної влади та місцевого самоврядування щодо функціонування офіційних веб-сайтів, їх змістового наповнення, оперативного оприлюднення інформації, надання відповідної статистичної інформації, недопущення обмеження права на отримання відкритої інформації громадянами, регулярне проведення прес-конференцій, зокрема з використанням мережі Інтернет.

Доречно, на нашу думку, вважати прийняття у 2003 р. постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» (від 24 лютого 2003 р. № 208) початком III етапу. Метою та завданням запропонованих там заходів щодо розвитку інформаційного суспільства визначалися надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою і з громадянами, надає інформацію та інші послуги на основі сучасних інформаційних технологій [7].

Упродовж 2004–2009 рр. порядок взаємодії органів державної влади та громадян було доповнено ще кількома постановами Кабінету Міністрів, спрямованими на упорядкування взаємодії виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства. Так, наприклад, 21 листопада 2007 р. Кабінетом Міністрів України була схвалена «Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства». В цьому документі визначено мету, основні завдання та принципи взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, зміцнення демократії. У 2009 р. до Концепції було внесено зміни, які стосувалися передусім обов'язкового висвітлення у засобах масової інформації результатів своєї діяльності та їх громадське обговорення [8].

IV етап пропонуємо відряхувати з 25 грудня 2013 р., коли розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено зміни до плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні, прийнятої 13 грудня 2010 р. У розпорядженні з-поміж іншого передбачалося створення інтерактивної системи проведення оцінки електронної готовності України та введення в експлуатацію Державної інформаційної системи електронних звернень громадян.

Що стосується основного закону України, то Конституція у ст. 40 гарантує громадянам право скеровувати індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, особисто звертатися до органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглядати звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін [9]. На реалізацію відповідного положення Конституції невдовзі після її затвердження було прийнято Закон України «Про звернення громадян» (від 02.10.1996 р.). Щоправда, за 20 років свого існування даний закон багато в чому застарів і потребує або нової редакції, або прийняття іншого нормативного акту, приміром, у вигляді доповнення до Адміністративно-процесуального кодексу України щодо законодавчого регулювання процедури реагування чи не реагування на звернення громадян.

02 липня 2015 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції», який істотно модернізував чинне законодавство, доповнивши його можливістю подавати е-

звернення та е-петиції [10]. В Україні медіа-активістів, які організують е-петиції, часто називають «диванними військами», які діють переважно через соціальні мережі, а, з огляду на поширення впливовості Інтернету в сучасну добу ІКТ і стрімке прирощення прихильників такого виду суспільної інтеракції, варто ставитись до них як до справжньої рушійної сили сучасних суспільств.

Узагальнюючи, бачимо, що електронна демократія – явище більш масштабне, яке з-поміж інших форм реалізації містить в собі е-урядування. Е-демократія набуває стрімкого поширення і стає вже не просто зручністю, а вимогою часу. Вона дає можливість громадянам не лише мати доступ до управління, а є способом контролю за діями уряду. Уряд в свою чергу в своїй діяльності стає підконтрольним суб'єктам політики завдяки поширенню й активному використанню механізмів публічного управління, налагодження активної взаємодії між органами влади, владою і бізнесом, владою і громадянами за допомогою ІКТ.

Використана література:

1. Веб-сайт Офіційного Інтернет-представництва Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://petition.president.gov.ua/>
2. Електронна демократія : навч. посіб. [Текст] / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015 – 66 с.
3. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. [Текст] / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – К. : Знання, 2006. – 663 с.
4. Grossman L. K. The Electronic Republic. Reshaping Democracy in the Information Age [Text] / L. K. Grossman. – N.Y. : Viking (20th Century Fund), 1995.
5. Приходько Л. Электронное правительство как развитие идей электронной демократии / Л. Приходько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dissert.h10.ru/artical/prihodkoL1.html#_ftn5#_ftn5Opera.HTML/Shell/Open/Command.
6. там само.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» (від 24 лютого 2003 р. № 208) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-п>
8. «Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1035-2007-р>.
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
10. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження [Текст] / О. А. Баранов, І. Б. Жиляєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова ; за ред. І. Г. Малюкової. – К. : ООО «Поліграф-Плюс», 2007.

Климков И. И. Проявления и интенции электронной демократии в современном мире

Исследованы современные механизмы политического участия и выражения общественного мнения во всех сферах жизнедеятельности общества. Доказано, что стремительная медиатизация и информатизация способствуют как распространению демократии и демократических принципов в политике в целом, так и видоизменению и эволюции демократии как таковой. Проанализированы генезис и механизмы осуществления электронной демократии в развитых западных странах и в Украине. Проведен мониторинг эффективности электронной демократии через призму функционирования электронного правительства, практику размещения электронных петиций, применение политического рекрутинга и тому подобное.

Ключевые слова: электронная демократия, прямая/ непрямая форма электронной демократии, электронное управление, электронная петиция, информационно-коммуникативные технологии.

Klymkov I. Manifestation and Intentions of E-Democracy in the Modern World

There have been studied the modern mechanisms of political participation and expression of opinion in all spheres of social life. It was also proved that the rapid mediatization and informatization promote the spread of democracy and democratic principles in politics in general as well as modification and evolution of democracy itself. The genesis and the implementation mechanisms of e-democracy in the developed western countries and in Ukraine have been analyzed. There have been conducted monitoring of e-democracy effectiveness in the light of electronic government functioning, practice of the electronic petitions deployment, political hiring and engagement etc.

Keywords: e-democracy, direct/ indirect form of e-democracy, e-governing, e-petitions, information and communicative technologies.

УДК316.46.058.5

Кокарча Ю. А.

ТРОЛІНГ ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

У статті висвітлюється проблема використання сучасних маніпулятивних технологій в Інтернет-просторі. Зокрема, приділено увагу феномену тролінгу як новому засобу впливу на політичну свідомість та поведінку людини.

Ключові слова: інформаційне суспільство, політична маніпуляція, Інтернет-комунікації, віртуальні спільноти, тролінг, політичний тролінг, тролфейси (Інтернет-меми).

XXI століття називають століттям високих досягнень, зокрема в галузі інформаційних технологій. Масова комп'ютеризація та значне поширення мережі Інтернет спричинили швидку передачу інформації та активізацію комунікації в суспільстві. Водночас і відкрили широкі можливості для маніпулятивних технологій. Термін «маніпуляція» трактується як прихований вплив на мотивацію людини з метою змінити її погляди, інтереси та поведінку.

У трактуванні сутності маніпулювання погляди вчених є різними. Наприклад, німецький соціолог Г. Франке розглядає маніпулювання як певний психічний вплив, який відбувається приховано. Філософ Г. Шишков ототожнює феномен маніпулювання із процесом управління масами — «суспільним і державним культивуванням ситуацій за допомогою цілеспрямованого впливу, щоб головним чином формувати суспільну структуру» [12, с. 9].

Маніпулювання притаманне будь-якому суспільству, є різноплановим і неоднозначним явищем. Межу, де закінчується позитивний і починається негативний вплив визначити важко. Політичні маніпуляції зазвичай розглядається як негативне явище. Така оцінка пов'язана, як правило, з короткотривалістю політичних цілей маніпулятора, що зосереджені на питаннях досягнення власної мети, а не на довготривалій стратегії розвитку суспільства.

Існує декілька підходів до визначення сутності політичного маніпулювання. Об'єднує їх те, що вони висвітлюють специфіку, механізми, ключові завдання та форми впливу на суспільство. Але, в першу чергу, політичне маніпулювання трактується як певна система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; а також цілеспрямований вплив на громадську думку і політичну поведінку для спрямування їх у потрібному напрямі (В. Воронкова). Політичне маніпулювання виступає як частина технології влади, сутність якої полягає у програмуванні думок мас, їх настроїв і навіть психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна тим, хто володіє засобами маніпуляції (С. Кара-Мурза) [7].

Політичне маніпулювання в працях О. Савельєвої визначається як дії суб'єкта, що приховано створюють умови для запланованої дії об'єкта маніпулювання. Ю. Єрмаковим політична маніпуляція розглядається через загальнолюдський досвід творення, збереження і